

Knjiga "Bosanskohercegovačka porodica na raskršću" autora Asima Pece

Irna Peco

UVOD

Knjigom "Bosanskohercegovačka porodica na raskršću" se nastoji elaborirati mnoštvo segmenata porodičnih odnosa s naglaskom na njihovu društvenu stvarnost. S obzirom da je riječ o problematici društvenih fenomena, cilj je pronaći izvore promjena porodičnih odnosa, obrazložiti njihov karakter, utvrditi njihov intenzitet ovisno o sredinama u kojima djeluju, pretpostaviti moguće posljedice, ali i budućnost bosanskohercegovačke porodice, ne zanemarujući historijski kontekst. Uvidjevši da stvarnost nije konstanta, opravdano je biti dio kreativnih društvenih promjena, te u tom procesu biti na oprezu zbog njihovih posljedica. S ciljem što detaljnije analize, autor se osvrće na obilježja i strukture porodičnog života, procese globalizacije i modernizacije, transformaciju braka, ulogu i prisutnost siromaštva, nezaposlenosti, medijske torture, feministička djelovanja, nasilje u porodici, sve češće raspade brakova te demografski kolaps, što ponovno u mnogim slučajevima zavisi od karaktera kulture pripadajućeg društva. Knjiga također poziva na kreiranje kvalitetnije demografske i porodične politike naše države, čime se na odgovornost pozivaju mnogobrojne bosanskohercegovačke institucije.

SADRŽAJ

Porodica je univerzalna društvena stvarnost sa prepoznatljivim posebnostima koje karakteriziraju svaku od njih. Ona je osnovna jedinica društvene organizacije te shodno tome ispunjava osnovne društvene uloge. Sveukupna spoznaja značaja porodice razvija široko interesovanje mnogobrojnih teoretičara što dovodi do kreiranja niza teorijskih pristupa, poput tradicionalističkog, utopističkog, funkcionalističkog, marksističkog i drugih. Istaknuvši suštinu različitih pristupa te evolutivni put porodice, razmatra se povijesni kontekst razvoja porodice na globalnom nivou, sve od antičkog perioda do danas. U sklopu navedenoga, posebna pažnja se posvećuje historiji bosanskohercegovačke porodice, što podrazumijeva prikaz strukture, karaktera i organizacije srednjovjekovne porodice te posljedice koje sa sobom nosi smjena društvenih odnosa s različitim socijalno-političkim obilježjima i načinima djelovanja. Svaki period sa sobom nosi niz specifičnosti vezanih za društveni život pa tako i za porodicu kao društvenu organizaciju.

Povijesni kontekst

Začetak bosanskohercegovačke historije se bilježi kao period vladavine Kulina bana, pa se organizacija

porodičnog života analizira od tog vremena. Tip porodice koji po svojoj strukturi i karakteru obilježava to vrijeme jeste proširena porodica i odnosi unutar nje uređivani su običajima i običajnim normama te crkvenim pravom. Vladali su patrijarhalni oblici uređenja sa naglašenom hijerarhijskom organizacijom, majke su bile nosioci porodičnog života, dok su očevi često izbivali iz kuće. Vrijeme osmanske uprave na našim prostorima sa sobom nosi svojevrsan oblik akulturacije, pa se porodični odnosi počinju mijenjati tako što se običajno i crkveno pravo zamjenjuju šerijatskim, što je u najmanju ruku radikalna promjena za cjelokupan društveni život. Osim navedenih zajedničkih atribucija koje su se zadržale i dominirale ovim periodom, treba naglasiti i posebnosti njihovih uređenja koja su u prvom redu diktirana konfesijskom pripadnošću, što je posebno zanimljivo za naše prostore zbog postojanja triju različitih vjeroispovijesti na jednom teritoriju. Konfesija je diktirala principe tradicije, vjere, filozofije životnog stila te položaj žene u zajednici. Bosanskohercegovačka porodica doživljava novi kulturološki šok dolaskom evropske civilizacije na vlast. Dešavaju se značajne promjene na nivoima društveno-političkog uređenja i privrede te se prvi put razdvajaju crkvena i državna uprava. Nove kulturne vrijednosti posebno teško prihvataju pripadnici islama i pravoslavlja. Jasno je da dolaskom Monarhije započinje modernizacija bosanskohercegovačke društvene stvarnosti. Uprkos novinama u privrednom i političkom životu te kulturnim aktivnostima i izdavačkim djelatnostima pa i napretku u organizaciji školstva, navedene konfesije bilježe znatno socijalno-ekonomsko slabljenje, dok pripadnici islama imaju posebno izražen trend iseljavanja. Nažalost, on se nastavlja i u periodu Kraljevine SHS, ali Jugoslavije također, zbog toga što su takvi politički odnosi ostavljali vrlo malo prostora za upražnjavanje i ispoljavanje punih karakteristika bosanskohercegovačke porodice što je za rezultat imalo propadanje muslimanske etničke zajednice, a time i propast muslimanske porodice u BiH. Jasno je da su seljaštvo i radništvo bili ništa drugo nego žrtve ideje komunizma, bivajući prinuđeni da zapostave porodične interese zbog ideološko-političkih. Najbolji primjer toga je da porodica gubi funkciju odgoja i socijalizacije potomstva, a preuzima je Komunistička partija i školstvo s ciljem kreiranja potpuno nove društvene svijesti koja promiče bratstvo i jedinstvo, ateizam, solidarnost, prijateljstvo i radne navike. Također se uvodi politika planiranja porodice u svrhu smanjenja

socijalnih problema, koja je doista i bila neophodna. Tradicija se uspijevala održati, posebno u ruralnim područjima gdje je i dalje dominirala velika odnosno zadružna porodica koja je vrlo uspješno regulirala porodične odnose, dok je u gradovima preovladavao nukleusni tip porodice. Razdoblje pojačane industrijalizacije povećava broj malih porodica, dok se zadružna porodica počinje sve intenzivnije urušavati, a tome je jednim dijelom doprinijela institucija miraza.

Period postmodernizma

Sve intenzivnija, izraženija i prisutnija modernizacija donosi nove i snažnije promjene unutar društvenog i porodičnog života. Distanca između vanjskog, stvarnog, ali surovog života i porodice sve više iščezava što dovodi do sve ustaljenije pojave dvostruke socijalizacije. Drugim riječima, roditelji se sve više posvećuju karijerama, poslovnom životu i utrci za novcem pa brigu o djeci preuzimaju institucije. Iz istih razloga raste stopa razvoda brakova, a samim tim i broj porodica s jednim roditeljem, ali i broj homoseksualnih porodica i surogat majki. Patrijarhat se urušava i u najtvrdokornijim tradicionalnim društvima. Sve je prisutnija pojava alijenacijskih procesa, relativizacije vrijednosti te simboličke interpretacije traganja za istinom.

Globalizacija, promjene u porodici i demografski kolaps

Istina, globalizacija sa sobom nosi dosta posljedica, a najgore od njih su siromaštvo, nasilje u porodici, porodična tjeskoba i demografski kolaps. Žalosna je činjenica da čak petina svjetskog stanovništva živi u siromaštvu, a jedan od najvećih uzroka siromaštva jeste neuspjeh prilagođavanja sistema zahtjevima svjetskog tržišta i globalizaciji uopće. Situaciju dodatno usložnjava previsok trend demografskog rasta u tim zemljama. Slični problemi nisu zaobišli ni bosanskohercegovačku porodicu, koja ni danas nije izašla iz krize i tranzicijskih procesa. Neke od posljedica siromaštva u našoj državi su sve niže stope sklopljenih brakova, odnosno sve veći broj samaca, što već po sebi dovodi do pada nataliteta, zatim sve veći broj raseljenog stanovništva diljem svijeta koji je iz godine u godinu u sve većem porastu. Iz Bosne i Hercegovine mahom odlazi mlado stanovništvo, što bi nas za samo nekoliko godina moglo vrlo jednostavno dovesti do statusa zemlje s najstarijim stanovništvom u Evropi. Sljedeća devijacija porodičnog života, koju modernizacija i demokratizacija ubrzavaju i intenziviraju, manifestira se u obliku nasilja u porodici, te trajno uništava odnose u njoj. Najčešće žrtve nasilja u porodici su žene i djeca, ali treba spomenuti da postoje – istina, u dosta manjem broju - određene forme nasilja nad muškarcima. Ni bosanskohercegovačka porodica se nije uspjela oduprijeti ovom fenomenu, ponajviše zbog kompleksne slike bosanskohercegovačke stvarnosti koja je sažeta od nedefinirane demokratičnosti, tradicionalnosti, modernosti te tranzicijskih procesa. Što se tiče demografskih

kretanja unutar naše stvarnosti, uočljivo je da je riječ o kolabirajućoj statistici prema kojoj je pad stope nataliteta u BiH izrazito socijalno-ekonomske prirode.

Sve navedeno dovodi do duboke krize za bosanskohercegovačku porodicu, a njeno propadanje, kojemu je nekada vrlo uspješno odolijevala, ubrzava munjevit razvoj informaciono-komunikacijskih tehnologija te sve prisutnija materijalizacija. Tradicionalne porodice su na rubu nestanka, dok su sve prisutnije pojave odnosa poput kohabitacije, istospolnih bračnih zajednica te samačkih kućanstava. Prema riječima autora, poseban doprinos urušavanju klasične porodice pružio je feministički pokret, otvarajući svojim djelovanjima poseban prostor širenju društvenih devijacija. U svakom slučaju, jasno je kako višak nekontroliranih individualnih i kolektivnih sloboda, koje su dobrim dijelom rezultat navodne demokratičnosti, uzrokovao početak propasti bosanskohercegovačke porodice.

Izmijenjene uloge porodice i strukturalna transformacija

Dotadni uzrok slabljenja porodice jeste izmjena njenih uloga. Naime, ona je izgubila cijeli niz svojih funkcija koje su preuzele mnoge druge institucije i organizacije pa se na taj način njena važnost u društvu smanjuje. Izmijenjena je njena biološko-seksualna, reproduktivna, socijalizacijska te proizvodno-potrošačka, ali i odgojna funkcija.

Osim navedenoga, valja spomenuti kako porodica i brak prolaze kroz strukturalnu transformaciju. Na dezintegraciju domaćinstva ukazuju podaci koji govore o strukturi domaćinstva prema broju njegovih članova, što u širem smislu svjedoči o dosta većem broju porodica u privredno nerazvijenim područjima, dok je njihov broj u privredno razvijenim prostorima sve više u opadanju. Također, javlja se trend pomicanja dobne granice za ulazak u brak, u smislu čega su rani brakovi sve rjeđa i neobičnija pojava. Stope razvoda brakova su u znatnom porastu u odnosu na prije, a činjenice ukazuju da su u vezi sa zanimanjima supružnika, njihovim stepenom obrazovanja, materijalnom stabilnošću i samostalnošću, ali i o potomstvu također. Neki od latentnih problema bosanskohercegovačke porodice koji u velikoj mjeri narušavaju njenu stabilnost odnose se na sve prisutnije siromaštvo, rad u sivoj ekonomiji, neuređen penzioni sistem i sistem socijalne zaštite. Posebno je izražen problem nezaposlenosti mladih ljudi, koji sam po sebi onemogućuje rješavanje stambenog pitanja, stupanje u brak te stvaranje potomstva, a vodi ka odljevu mozgova i mladih ljudi uopće.

Ako sagledamo činjenice, gotovo da uopće nije čudo što je stopa razvoda brakova i njihovog raspada sve češća pojava modernog i postmodernog društva. Valja elaborirati da se razvod braka može podijeliti u tri osnovne kategorije koje obuhvataju zakonski prekid braka, fizičko razdvajanje supružnika iako bračna zajednica

formalno postoji, te takozvani prazni brakovi koji postoje samo formalno, iako supružnici žive zajedno. Kada je riječ o najčešćim uzrocima koji dovode do razvoda brakova, navodi se da su to faktori koji su rezultat modernosti, slobode, izbora, sukoba među supružnicima te pripisanih vrijednosti braka. Pored navedenog, postoji još dosta smetnji održivosti braka kao što su sekularizacijski procesi, bračni status roditelja, društveno porijeklo te neproporcionalna dob supružnika.

Položaj žene u društvu

Na kraju se dodatno elaboriraju promjene u položaju žene u društvu, koje su same po sebi dovele do raznih transformacija kako u društvenom tako i u porodičnom te bračnom kontekstu. Prisutan je i historijski pregled nekadašnjeg i sadašnjeg položaja žena u različitim vjerskim zajednicama, koji je bitan zbog uvriježenih razlika u tradicijskim uvjerenjima tih društava, posebno u kontekstu javnog i političkog života. Između ostalog, prikazan je i položaj djeteta u porodici i društvu kroz historiju.

ZAKLJUČAK

Kako bi porodica nastavila obnašati svoje temeljne uloge, bit će neophodno osigurati

pretpostavke za nesmetan razvoj svih potencijala svakog od članova porodične zajednice. Cilj je postdemokratizacija porodice, odnosno kreacija novih porodičnih odnosa koji će poučavati o općeprihvaćenim društvenim vrijednostima te o novim formama i stilovima življenja. Svi članovi porodične zajednice moraju biti spremni da na adekvatan način odgovore izazovima koje donose društvene promjene. Navedeni faktori mogu određivati da li će bosanskohercegovačka porodica krenuti putem sunovrata ili pak relativizacije i jačanja svoga mjesta i uloge u društvu. Na njenu sudbinu značajan će utjecaj imati kretanja unutar bosanskohercegovačkog društva, pogotovo ona ekonomskog karaktera koja dirigiraju mogućnost kreiranja porodičnog života. Od koristi bi također bila veća kontrola demokratizacije društva jer se bosanskohercegovački čovjek našao na raskršću između jačanja tradicionalnosti i prihvatanja modernosti. Smatra se da nadu u bolju budućnost porodičnih odnosa ulijeva karakter kulture našeg društva. Nade se polažu u što skorije kreiranje kvalitetne populacione politike koja bi trebala rješavati stambenu problematiku, nezaposlenost i pitanje stimulativnih mjera.